

Riječki novi val

Svirčević, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:930668>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet u Rijeci

Odsjek za povijest

RIJEČKI NOVI VAL

završni rad

Mentorica: doc. dr. sc. Andrea Roknić Bežanić

Studentica: Jelena Svirčević

Naziv i vrsta studija: Preddiplomski studij povijesti umjetnosti i povijesti

Rijeka, rujan, 2021.

Sažetak

Završni se rad primarno bavi tematikom Novog vala u okviru glazbenih dostignuća, a pokazuje trenutno stanje dostupnih izvora periodičke građe, literature koja se bavi istom problematikom te društvenih medija, uključujući dokumentarne filmove i tv-serije. Prikazane su društvene prilike sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća prilikom kojih dolazi do reakcije mladih te je naglasak stavljen na njihov način izražavanja buntovništva kroz vlastiti glazbeni i vizualni identitet. Posebno je izdvojena riječka novovalna scena, koja je konkurirala Zagrebu, Ljubljani, Beogradu i drugima, a koja je dala mnoge grupe poput Parafa i Termita. Rijekom kao jakim kulturno-umjetničkim središtem vladali su razni glazbeni stilovi i javljali su se brojni izvođači, zbog čega se do današnjeg dana održava poznati Ri rock festival.

Ključne riječi: Rijeka, Novi val, punk, Paraf, Termiti, moda, Ri rock

Sadržaj

Uvod.....	4
1. POVIJESNE OKOLNOSTI U JUGOSLAVIJI.....	5
2. NOVI VAL.....	7
3. RIJEČKA NOVOVALNA SCENA.....	10
3.1. PARAF.....	11
3.2. TERMITI.....	20
3.3. MRTVI KANAL.....	22
3.4. RI ROCK FESTIVAL.....	25
4. NOVOVALNA MODA.....	25
Zaključak.....	27
Popis literature.....	29
Popis izvora.....	31
Popis priloga.....	31

Uvod

Na području Jugoslavije u razdoblju od kraja 1970-ih do sredine 1980-ih godina javlja se novi pokret poznat u historiografiji kao Novi val, koji je stvorio potpuno drugačiji, glazbeni, scenski, umjetnički i modni izričaj. Mladi se bune te to izražavaju kroz punk, odnosno progovaraju o zabranjenim sadržajima koji se tiču klase, društvenih problema i različitosti. Novi val očituje se u glazbi, stripu, filmu, kazalištu, fotografiji i modi te ga iz tog razloga mnogi povezuju s pojmom subkulture koju označava „bilo koje odstupanje adolescentskih i drugih aktera od normi i vrijednosti uže i šire roditeljske kulture“ pa je „određuju kao kolektivni odgovor mladih iz nižih društvenih slojeva na probleme socijalne strukture i mobilnosti.“¹

Riječ je o razoblju, koje je, može se reći, aktualno i danas u smislu pjesama koje se i dalje slušaju, iako možda ne s istim značenjem, ili odjevnih komada koji se ponovno vraćaju u modu. Jedan od primjera je tv-serija prigodno nazvana prema naslovu pjesme Prljavog kazališta „Crno-bijeli svijet“, koja radnju smješta u 1980-te godine u SFRJ, pokušavajući oživjeti to vrijeme uz poveznicu kulture punka i Novoga vala.² Sama činjenica što se te pjesme slušaju i dan danas, dovoljno govori o veličini Novoga vala. No, kako je uopće došlo do njegove pojave? Što se to dogodilo ondašnjoj mladeži da je osjetila potrebu reagirati?

Cilj rada je prikazati na koji način društveno-politička situacija utječe na stvaranje pokreta zastupljenog na glazbenom, modnom, medijskom i kulturnom području. Naglasak je stavljen pretežno na glazbeni aspekt riječke novovalne scene, ali dotiče se i dijela mode koji je usko vezan za stvaranje identiteta. Središnja tema su mladi koji se bude iz ravnodušne mase te razmjenjuju svoje kreativne ideje i informacije kako bi stvorili nešto novo, samo njihovo.

U svrhu istraživanja teme obrađeni su izvori poput omladinskih novina *Val* i *Polet*, koji su aktivno djelovali u vrijeme Novog vala, dok su za razliku od njih riječke novine *Novi list* nešto slabije bilježile njegov razvoj. Također, razradi su pridonijeli brojni dokumentarni filmovi te knjige i znanstveni članci koji se bave ovom tematikom, no uglavnom vežu pojavu Novog vala s glazbenim postignućima. Nedavno izadana knjiga Edija Jurkovića uvelike je pomogla u shvaćanju riječke scene i povijesnih okolnosti u kojima nastaje. Autor po prvi puta donosi slike u boji Nikole Petkovića snimljene na koncertima *Parafa* i *Termita*, koje pridodaju veliki doprinos cijeloj biografiji upravo jer su do sada uglavnom izdavane crno-bijele. O modnim

¹ *Hrvatska enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (pristupljeno 24. srpnja 2021.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58838>)

² Marija Ajduk, „'Vesele' osamdesete kroz prizmu televizijske serije Crno-bijeli svijet“, *Antropologija*, str. 9.

trendovima koji se usporedno javljaju vrlo je malo dostupne literature, a ono što ima uglavnom je uklopljeno u veću povijesnu cjelinu.

1. POVIJESNE OKOLNOSTI U JUGOSLAVIJI

Važnu ulogu u cijelom procesu igrala je aktualna događajnica, nadodajući jedan uzrok za drugim koji su u konačnici za posljedicu imali reakciju mladih u stvaranju jugoslavenkog pokreta krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća, a danas poznatog kao Novi val.

Jugoslavija se, iako dosta drugačija od ostalih zemalja socijalističkog svijeta po tome što je dopuštala više slobode i samim time bolji život svojim stanovnicima, tijekom tog razdoblja 1970-ih i 1980-ih godina našla u teškoj situaciji. Da se živjelo drugačije od ostalih zemalja socijalističkog svijeta pokazuje primjer Igora Mirkovića koji u svojoj knjizi „Sretno dijete“ prepričava anegdotu vezanu uz posjet Sofiji, koja mu se urezala u pamćenje jer se tom prilikom njegova majka čudila kako na policama imaju samo jedne kore za torte, dok se u to vrijeme u Jugoslaviji moglo pronaći minimalno tri različite vrste.³ Dok su životni standardi rasli u Zapadnoj Europi boljim stambenim uvjetima, većom zaposlenošću stanovništva ili kvalitetnijim obrazovanjem, s druge strane u zemljama pod ideologijom socijalizma društvo se sporije razvijalo, a tržište zaostajalo.⁴ Također, atmosferu je ocrtavala i Šuverova reforma školstva donesena 1974. godine, koja se zalagala za ujednačavanje svih srednjih škola diljem zemlje, odnosno ukidanjem gimnazija i njenih programa.⁵ Prema tome srednje škole nazivale su se centrima usmjerenog obrazovanja, izbačeni su klasični jezici, a uvedena je proizvodna praksa, praktična nastava i marksizam, no ljudi su posvuda reagirali dosta ravnodušno i nezainteresirano za politički život.⁶

Jugoslavenski političari pak nisu htjeli priznati krizu sve do njezinog vrhunca 1983. godine, čemu su pridonijela četiri glavna razloga. Prvi je gospodarsko slabljenje zbog unutrašnjih problema.⁷ Radi ekonomske politike i autarkičnog gospodarstva koje se oslanjalo na vlastite proizvode te ujedno zahtijevalo koncentraciju sredstava, pojavila se potreba za inozemnim kreditima. Od 1976. godine federalizacijom političkih struktura svaka je savezna republika

³ Igor Mirković, *Sretno dijete*, str. 46.

⁴ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.: od zajedništva do razlaza*, str. 492.

⁵ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.*, str. 567.

⁶ Igor Mirković, *Sretno dijete*, str. 21.

⁷ Sabrina P. Ramet, *Balkanski babilon*, str. 26.

upravljala samostalno vlastitim gospodarskim pitanjima, deviznim bilancama i podizanjem kredita kod stranih država uz jamstvo federacije. Tako je u Jugoslaviji započeo nezamislivo ogroman val masovnih investicija, čime je raslo i gospodarstvo. Situacija se zaoštravala od 1978. godine povećanjem cijene kapitala koja je sve više rasla tijekom vremena, povlačeći za sobom kamatne stope i vanjski dug države. Jugoslavija je prema tome u kratkom razdoblju jako osiromašila, što je dovelo do inflacije, udvostručivanja cijena, smanjenja uvoza, zastoja domaće proizvodnje, redova pred trgovinama zbog nedostatka najelementarnijih artikala poput deterdženta za pranje, toalet papira, ulja, čokolade, kave, i šećera.⁸ Takve okolnosti iziskivale su odlazak stanovništva u kupovinu u susjedni Trst ili Graz, što nije bilo povoljno za ekonomiju jer se novac ostavljao u inozemstvu.⁹ Zbog nedostatka deviznih sredstava nije se mogla uvoziti ni nafta u dovoljnim količinama, a porast njezine cijene u konačnici dovodi 1980. godine do nestašice benzina i struje. Sve je to dovelo do pada životnog standarda društva i uvođenja strogih mjera štednje poput sistema naizmjenične par – nepar vožnje, što je značilo da automobili s posljednjim parnim registracijskim brojem mogu voziti samo parnim danima, dok oni s neparnim brojem isključivo neparnim danima.¹⁰ Kriza se pokušavala riješiti na razne načine. Državno je vodstvo osnovalo Saveznu komisiju koju je činilo tristotinjak znanstvenika i političara, sa zadaćom donošenja programa ekonomske stabilizacije.¹¹ S druge strane vlada Milke Planinc dijelila je bonove stanovništvu kako bi se uvela pravedna potrošnja, no dinar je stoga postao bezvrijedan.¹² Drugi se problem odnosio na smrt trojice najutjecajnijih jugoslavenski političara – ideologa zaslužnog za reforme Edvarda Kardelja 1979. godine, doživotnog predsjednika SFRJ-a Josipa Broza Tita 1980. godine i hrvatskog junaka Vladimira Bakarića 1982. godine. Za Jugoslaviju je to značilo gubitak važnih ličnosti koje su do tada nastojale uspostavljati napredak države reformama, kao i jedinstvenu zajednicu njezinih naroda, jer je Predsjedništvu bilo kakvu želju za promijenom komplicirao sistem kolektivnog rukovođenja.¹³ Treći je ključni problem bio nasljedstvo Josipa Broza Tita na čelu države, koji je stario i bivao sve bolesniji. Vladala je neizvjesnost što će biti nakon njega. Tito umire 4. svibnja 1980. godine u Ljubljani, no za sobom ne ostavlja niti jednu osobu dovoljno sposobnu za preuzimanje državu u ogromnoj krizi. Vlast je pala u ruke Predsjedništva te je uspostavljen sustav kolektivnog rukovođenja, na način izmjenjivanja predsjednika kolektivnih tijela svake

⁸ Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.: od zajedništva do razlaza*, str. 492-494.

⁹ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.*, str. 575.

¹⁰ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.*, str. 596.

¹¹ Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 715-719.

¹² Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.: od zajedništva do razlaza*, str. 496.

¹³ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije*, str. 377.

godine ili dvije, što je zapravo bilo prekratko razdoblje da bi se pokrenula bilo kakva promijena.¹⁴ Četvrti su problem stvarale masovne protusrpske demonstracije albanskog stanovništva na Kosovu 1981. godine, koje su samo još produbile krizu te razdor između Srba i Albanaca.¹⁵ Nemire su pokrenuli studenti i srednjoškcolci, a kasnije su im se priključili i drugi građani pa se sve preokrenulo u sukobe s policijom i vojskom.¹⁶

2. NOVI VAL

Posljedice svega navedenoga, sveukupne situacije i događaja, dovode do prodiranja Novog vala u Jugoslaviji krajem 1970-ih i početkom 1980-ih godina uz pomoć širenja utjecaja britanskog i američkog *new wavea*.¹⁷ Termin se pojavio još ranije, tijekom šezdesetih godina, kada se simultano stvaraju američki glazbeni sastavi kao protuteža novonastalim britanskim punkerima 1964. godine.¹⁸ Prema Theu Cateforisu punk je proizašao kao gotovi proizvod smjenjivanja prijašnjih različitih glazbenih stilova. Svoju eksploziju u sedamdesetima u Velikoj Britaniji duguje grupama poput *Sex Pistols*, *The Clash* i *The Stranglers*, dok se u Sjedinjenim Američkim Državama javlja s *Ramones*, *Dead Kennedys*, *Patti Smith* te *New York Dolls*.¹⁹ Kroz glazbu britanska mladež počinje izražavati svoje nezadovoljstvo prema klasnom društvu i situaciji siromašnih radnika u kojoj su se našli zbog ekonomske recesije.²⁰ Bilo je to razdoblje konzervativne političke ideologije u Britaniji koje se doživljavalo kao usmjereno protiv omladine niže klase koja je teško pronalazila posao. Stvorila se tako atmosfera među mladima bez pozitivnog pogleda na budućnost uz nedostatak nade za bolje sutra.²¹ Takva se situacija može povezati s definicijom punka Darka Glavana koji ga opisuje kao „masovno posredovanu glazbu koja ima istaknuti i naglašeni klasni pristup, odnosno duboko usađenu svijest da se svijet dijeli na 'one koji imaju i one koji nemaju'“. ²² Na pogled mladih utječu sociološki aspekti poput urbanog okruženja i njihove međusobne interakcije, školski sustavi, masovni mediji i kulturna industrija koji stvaraju uzore tinejdžerima te omogućuju daljnje širenje putem časopisa, filmova, radija. Nova je to generacija mladih buntovnika koji se pomiču

¹⁴ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.*, str. 587-591.

¹⁵ Sabrina P. Ramet, *Balkanski babilon*, str. 26.

¹⁶ Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije*, str. 386.

¹⁷ Ines Prica, „Novi val' kao anticipacija krize“, *Etnološka tribina*, str. 23.

¹⁸ Darko Glavan, *Punk: potpuno uvredljivo negiranje klasike*, str. 22.

¹⁹ Theo Cateforis, *Are We Not New Wave?: Modern Pop at the Turn of the 1980s*, str. 1-4.

²⁰ Toni Juričić, „Utjecaj radničke klase i socijalizma na punk pjesništvo u SFRJ“, *JAT – časopis studenata kroatistike*, str. 89.

²¹ Gregor Tomc, „Sociologija punka u socijalizmu: Slovenija“, *15 dana*, str. 7.

²² Darko Glavan, *Punk: potpuno uvredljivo negiranje klasike*, str. 15.

od životnih vrijednosti svojih roditelja te se na nekin način društveno izoliraju od njih. Upravo oni osjete potrebe za promijenama i napretkom te se nastoje vratiti prvotnim temeljima rock glazbe „kao muzičke pobune mladih u suvremenim modernim društvima“.²³ Njihovi tekstovi, stavovi i stilovi odijevanja, dekadentno ponašanje na koncertima i u medijima bili su sredstvo novovalnih grupa koje su se na taj način suprotstavljale dominantnoj potrošačkoj kulturi kapitalističkog zapadnog društava.²⁴ Neke od karakteristika pokreta čine obezvrjeđivanje vrijednosti u smislu da stvari nisu onakvima kakvima se čine, individualizam sa sarkastičnim stavom prema javnom angažmanu, anarhizam pod utjecajem nezadovoljstva životom, relizam usmjeren na svakodnevicu koja uključuje beznađe u pogledu na budućnost te kreativnost u smislu stvaranja autentičnog identiteta.²⁵ Taj pokret mladih očitovao se na različite načine u drugim kulturno dominantnim područjima, zbog geografskih i kulturoloških te ponajviše povijesnih i sociološko-ekonomskih razlika.²⁶

Upravo se tako i u Jugoslaviji, u državi gdje različite kulture i politička decentralizacija utječu na pjesme koje su zapravo bile odraz masovnog raspoloženja mladih koji pokušavaju na što uvjerljiviji način progovarati o problemima današnjice na koje nailaze sve generacije, slobodno se umjetnički i intelektualno izražavati, probija scena Novog vala.²⁷ Jugoslavija je prema Yvetti Kajanovi bila pod utjecajem „komunizma zapadnjačkog lica“, odnosno imala je slobodno tržište, politiku koju su vodili Josip Broz Tito i njegovi bliski suradnici, ekonomija se temeljila na principima ponude i potražnje te je podržavala strani kapital, a mladeži je bio dozvoljen *rock and roll*. Zahvaljujući tome nije izgubila dodir s ekonomskim razvojem Zapadnog bloka, a ujedno i novovalne uzore koji su dolazili s tim.²⁸ Za razliku od svojih britanskih kolega koji odgovaraju na nezaposlenost mladih, jugoslavenske novovalne grupe poput *Azre*, *Električnog orgazma*, *Parafa*, *Pankrta*, *Prljavog kazališta*, *Idola*, *Filma*, *Haustora*, *Patrole*, *Idijota* i mnogih drugih, reakcija su na političke i ekonomske probleme, cenzuru, ustaljenu kulturu, životne standarde, glas protiv nadzora koji se protivi svemu nestandardnome, bio to stil odijevanja, misli ili djela.²⁹ Borili su se za svjetonazor koji je „naglašavao borbu za

²³ Gregor Tomc, „Sociologija punka u socijalizmu: Slovenija“, *15 dana*, str. 7., 10.

²⁴ Jelena Božilović, „New wave in Yugoslavia: socio-political context“, *Philosophy, Sociology, Psychology and History*, str. 73.

²⁵ Gregor Tomc, „Sociologija punka u socijalizmu: Slovenija“, *15 dana*, str. 11.

²⁶ Gerfried Ambrosch, „American Punk: The Relations between Punk Rock, Hardcore, and American Culture“, *American Studies*, str. 215-216.

²⁷ Darko Glavan, *Punk: potpuno uvredljivo negiranje klasike*, str. 15-25.

²⁸ Yvetta Kajanova, „Punk and New wave: destruction or doorway into Europe for the former socialist countries“, *Keep it Simple, Make it Fast! An approach to underground music scenes*, str. 100.

²⁹ Yvetta Kajanova, „Punk and New wave: destruction or doorway into Europe for the former socialist countries“, *Keep it Simple, Make it Fast! An approach to underground music scenes*, str. 103.

temeljne osobne slobode, veću toleranciju, uvažavanje različitosti, veće seksualne slobode, ravnopravnost spolova.“³⁰

Na području Hrvatske prema nekim kritičarima taj novi pokret nije ni kasnio ni imitirao ostatak svijeta, već se novovalna hrvatska scena veže uz mjesta nastajanja novih punk aktera u Zagrebu, Rijeci, Vinkovcima, Puli i Koprivnici.³¹ Taj novi pokret pobune mladih počinje stvarati 1977. godine kada se istovremeno odvijalo nekoliko ključnih događaja poput Titove posjete Zagreba prilikom svoje četrdesete obljetnice dolaska na čelo Komunističke partije i 85. rođendana te ponovnog pokretanja glasila Saveza socijalističke omladine Hrvatske – *Polet*, zahvaljujući kojem su se mladi, uključujući i novovalne grupe poput *Prljavog kazališta*, *Parafa*, *Pankrta* i *Azre*, počeli sve više povezivati. Novost koja je uvedena odnosila se na posvećivanje većeg broja stranica rastućoj punk sceni, nego ustaljenim politički vezanim vijestima pa se tako na naslovnicaama počinju pojavljivati fotografije rockera. Također, takva atmosfera iziskivala je učestalija druženja pa se stvara nekoliko čuvenih mjesta u Zagrebu gdje su se okupljali mladi kreativci, novinari, fotografi, glazbenici, umjetnici i drugi sa sličnim interesima, a bili su to tzv. Zvečka, odnosno slastičarnica Zvečevo u centru, Blato, Veliki i Mali Kavkaz. Nije bilo konkurencije među njima, već su se međusobno poticali, izmjenjivali kreativne ideje i informacije, družili se i upoznavali, odnosno stvarali jedan potpuno novi vlastiti svijet.³² Tijekom tog razdoblja mladima su vinil ploče postale glavna okupacija te su ih nabavljali na razne načine – poštom iz Velike Britanije ili odlaskom preko granice u Graz i Trst ili pak međusobnim posuđivanjem i presnimavanjem pomoću kasetofona.³³ Novovalna scena 1978. godine sve sigurnije staje na svoje noge. S tom svrhom *Polet* organizira 6. svibnja 1978. godine koncert pred Građevinskim školskim centrom u Novom Zagrebu, koji Igor Mirković smatra „nultom točkom zagrebačkog Novog vala.“³⁴ Stvorila se simetrala ili tzv. punk trokut, odnosno prva jača, povezanija punk scena u Jugoslaviji, a činili su je Ljubljana – Zagreb – Beograd te je djelovala kao nepisano pravilo prema kojem su oni koji bi se uspjeli probiti na nju imali osiguran daljnji napredak na sceni, dok je u suprotnom neuspjeh bio zagarantiran.³⁵ Zagrebačkom novovalnom scenom nije dugo zaživio tvrdokorni punk, za razliku od ljubljanske na kojoj su djelovali najpoznatiji *Pankrti*, a koju je uz bok slijedila

³⁰ Branko Kostelnik, „Tko to tamo dizajnira?“, *15 dana*, str. 23.

³¹ Benjamin Perasović, *Urbana plemena: Sociologija subkultura u Hrvatskoj*, str. 233.

³² Igor Mirković, *Sretno dijete*, str. 13-16., 28., 57.

³³ Igor Mirković, *Sretno dijete*, str. 11.

³⁴ Igor Mirković, *Sretno dijete*, str. 42.

³⁵ Branimir Kostelnik, *Moj život je novi val*, str. 90.

riječka s vrlo radikalnim glazbenim izričajem *Parafa* koji ju je predstavljao.³⁶ Prvoborci Novoga vala najaktivnije su djelovali do kraja 1979. godine, kada pojedini događaji poput smrti Edvarda Kardelja, oca samoupravljanja i Johna Simona Ritchija, poznatog kao Sida Viciousa iz *Sex Pistols*, označavaju lagani zalazak samoupravnog socijalizma i punka.³⁷ Tada nastupa druga generacija s kojom glavni akteri mijenjaju stil, postavljajući nove temeljne ideje Novoga vala fascinirane urbanim okruženjem.³⁸ Savez Socijalističke omladine na neizravan je način počeo financirati daljnji razvoj novovalne scene, primjerice svi zagrebački klubovi u kojima su se uglavnom održavali koncerti bili su u vlasništvu omladinske organizacije te je na taj način država stvarala dojam da pomaže apolitičnoj mladeži.³⁹ Koncerti su bili sve učestaliji i sve više su se snimali albumi. Jugoslavija se 1980-ih godina počinje urušavati Titovom smrću i ekonomskom krizom. U proljeće 1981. godine hrvatski novovalci pratili su i podržavali demonstracije studenata na Kosovu, a u razdoblju sveopćeg nezadovoljstva i zabrinutosti koje je uslijedilo zbog gospodarskog nacionalizma, niskog demografskog porasta, velikog iseljavanja i pada standarda, Novi val je u tom trenutku počeo slabiti.⁴⁰

3. RIJEČKA NOVOVALNA SCENA

Rijeka je 1970-ih godina bila važan pomorski lučni, industrijski grad s jakom brodogradnjom i razvijenom privredom te snažno kulturno-umjetničko središte i prometno čvorište. Kao takva konstantno je izložena dodiru sa svjetskim događanjima, čiji su odjeci stizali preko mora. Na taj način mladi su mogli stupati u kontakte i poistovjećivati se sa svojim britanskim kolegama.⁴¹ Ono što je pridonijelo stvaranju riječke novovalne scene bila su značajna okupljanja i druženja na poznatom Kontu, nazvanom prema hotelu Kontinental. Na „gornjem“ povišenijem dijelu sa slastičarnicom koji je bio još poznat kao „parfumerija“, skupljali su se konzumeristički „šminkeri“, a na „donjem“ nižem dijelu poznatom kao „drogerija“ sastajali su se buntovni punkeri.⁴² Bilo je to mjesto, poput na primjer značajne Zvečke u Zagrebu, gdje su prolazili svi, gdje se moglo saznati sve i gdje se rodilo zajedništvo. Ondje su se sklapala prijateljstva, razni dogovori, razmjenjivale ploče, ideje i odjeća te su si međusobno pomagali. Također, otvarali su se i prostori koji su služili kao još neka redovita

³⁶ Igor Mirković, *Sretno dijete*, str. 52-53.

³⁷ Igor Mirković, *Sretno dijete*, str. 65.

³⁸ Mirna Glavan, *Raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, str. 3-7.

³⁹ Igor Mirković, *Sretno dijete*, str. 132-133.

⁴⁰ Igor Mirković, *Sretno dijete*, str. 172-173.

⁴¹ Branko Kostelnik, *Moj život je novi val: razgovori s prvoborcima i dragovoljcima novog vala*, str. 166-167.

⁴² Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 41-42.

mjesta okupljanja mladih i za organizaciju koncerata, a neka od poznatijih bila su Brigadirski klub, Dom željezničara, čitaonica na Trsatu, Modra i Circolo.⁴³ Posljedično tome svemu, javljaju se prve reakcije 1976. godine, kada skupina srednjoškolaca svoje nezadovoljstvo, frustraciju životom i situacijom u gradu iznosi u formi pjesme, a bila je to grupa Paraf.⁴⁴ Godinu dana kasnije počinje se o rađanju punka u Rijeci raspravljati i u *Valu*. Vilijam Vidas prvi piše kako ne vjeruje da bi se punk poput *Ramones* ili *Sex Pistoles* mogao kao takav zadržati na riječkoj rock sceni, no ubrzo nakon njega to osporava Goran Lisica koji tvrdi da je punk ipak nešto više od stvarnosti, „Punk je činjenica“.⁴⁵

Po uzoru na *Paraf* javljaju se kasnije ostale punk grupe poput *Termita* te začetnici novog zvuka druge i treće generacije Novog vala kao *Istočni izlaz*, *Mrtvi kanal*, *Kaos*, *Grč*, *Zadnji*, *Protest*, *Radnička kontrola*, *Umjetnici ulice*, čime je oformljena riječka novovalna scena.⁴⁶ Njezinom razvoju uvelike su doprinijeli radio-emisija *Bura* na Radiju Rijeka te omladinski list *Val* koji je izlazio od 1975. do 1990. godine, a koji su pratili scenu, podupirali novovalne grupe i nudili uzore mladim generacijama. *Val* je imao ključnu ulogu, objavljujući svaku novu grupu, aktualne koncerte te slična događanja u Rijeci i okolici, razgovore s raznim umjetnicima, recenzije albuma i ploča.⁴⁷ Podupirao je one koji su tek ulazili u taj svijet, pružajući im savjete kako se izboriti za scenu i svoj opstanak: „Dragi Pomorci, poslušajte me, organizirajte se“⁴⁸, a naglasak je stavljen na kadroviranje kako bi izbjegli sukobe s policijom, uspjeh u školi da im roditelji ne bi branili sviranje te menadžera koji bi ih vodio u cijelom tom procesu.⁴⁹ *Bura* je pak puštala u eter priloge diskografski neobjavljenih radova, koji bi se presnimavali s radija i dijelili dalje.⁵⁰

3.1. PARAF

Riječki Novi val rođen je u Klubu zajednice Talijana Circolo u svečanoj dvorani palače Modello kada je 22. ožujka 1978. godine nastupio *Paraf*'s prvotnim tročlanim sastavom Dušana Ladavca Pjera, Zdravka Čabrijana i Valtera Kocijančića. Bio je to ujedno i prvi službeni nastup

⁴³ Vinko Barić, *Hrvatski punk i novi val: 1976-1987*, str. 292-293.

⁴⁴ Branko Kostelnik, *Moj život je novi val: razgovori s prvoborcima i dragovoljcima novog vala*, str. 93.

⁴⁵ Edi Jurković, Kad je život bio novi val: Omladinski list Val 1975. – 1990., str. 61.

⁴⁶ Branko Kostelnik, *Moj život je novi val: razgovori s prvoborcima i dragovoljcima novog vala*, str. 93-96.

⁴⁷ Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 51-53.

⁴⁸ Goran Lisica, „'AZRA', početnici, savjeti“, *Val*, br. 60,61 (20. studenoga 1978.)

⁴⁹ Edi Jurković, Kad je život bio novi val: Omladinski list Val 1975. – 1990., str. 78.

⁵⁰ Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 60.

hrvatske punk grupe⁵¹, kada su publici predstavili svoje autorske stihove „Problemi riječke općine“, „Profesori“, „Dolje diše“, „Crkve“ i „Iz očaja pjevam“,⁵² u kojima kako Goran Lisica donosi u *Valu* „nastoje izraziti bunt, frustracije i revolt domaće nove generacije“⁵³, a što se očituje u stihovima:

Crkve

„Hajde djeco u crkvu,

Hajde, redari će vam dati usmjerenje,

Bogove prikladne trebate slaviti i za čuvarima poslušno ići.

Poštovanje je neophodno,

I pokornost loša nije,

I pokornost loša nije,

Da bismo sigurno išli,

Tamo gdje smo valjda htjeli.

Krizma verma tu se duša čuva,

Jer ona znade biti neposlušna.“⁵⁴

Postavili su početnu točku punku – poderane odjeće, našminkani, ukrašeni zihericama i lancima, s izuzetnom energijom i poprilično brzim tempom, slali su antirežimske poruke i ismijavali jugoslavenski glazbeni establišment⁵⁵ te se prema Ediju Jurkoviću scena tada podijelila na „šminkere“ koji izlaze u disco klubove i „punkere“ koji podržavaju *Paraf* u glazbenom, modnom i svjetonazorskom stilu.⁵⁶ *Paraf* kroz svoje tekstove pjesama protiv konzervativizma i malograđanštine, prenosi svoje doživljaje sadašnjice.⁵⁷ „U više od dvadeset

⁵¹ Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 47-49.

⁵² Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 34.

⁵³ Edi Jurković, *Kad je život bio novi val: Omladinski list Val 1975. – 1990.*, str. 68.

⁵⁴ <https://www.hcpt.info/paraf/a-dan-je-tako-lijepo-poceo#14> (pristupljeno 4. rujna 2021.)

⁵⁵ Marko Pogačar, *Jugoton gori!*, str. 15.

⁵⁶ Edi Jurković, *Kad je život bio novi val: Omladinski list Val 1975. – 1990.*, str. 69.

⁵⁷ Anđelko Jurkas, *Off the record: priče sa svijetle strane*, str. 393.

vlastitih skladbi progovaraju o različitim socijalnim pojavama o kojima se u domaćem rocku nije posvećivala prevelika pažnja. (...) Reforma odgoja i obrazovanja, odnos učenika i profesora, maloljetnička delikvencija, abortus i kontracepcija, Goli otok, otuđenje, mladenački bunt – samo su neke od tema pjesama u kojima ima podosta riječkog kolorita i prepoznatljivosti. (...) Pokazali su da mladi pronalaze najdirektniji način za izražavanje svog zajedništva, odnosno, da nepogrešivo stoje na strani pojedinca što su sposobni izraziti život na način kako ga i oni sami osjećaju.⁵⁸ Vikanjem, skakanjem i žestokom energijom, pronalazili su način kako se izraziti i to prenijeti dalje. Njihovi koncerti prelazili su nevidljivu granicu između izvođača i publike, pružajući novu vrstu energije kojom povezuju izvođače s publikom, koja više nije pasivan promatrač onoga što se odvija na pozornici, već postaje aktivan sudionik⁵⁹, prateći njihov ritam, pjevanjem, plesanjem, skakanjem, padanjem ili guranjem do pozornice.⁶⁰ Njihova inspiracija bili su strani časopisi u kojima su mogli vidjeti fotografije izvornih londonskih punkera te su pomoću toga stvarali slike u glavi kako bi to sve moglo izgledati i zvučati, jer su tih godina s kraja sedamsedetih i početka osamdesetih prošlog stoljeća glazbeni noviteti stizali vrlo sporo i dosta kasnije.⁶¹ Tada su bili dosta mladi te su sve učili i usvajali samostalno, bez neke dodatne naobrazbe. Kocijančić je uglavnom bio predvonik grupe koji je uvijek predlagao nove ideje, dok su ga druga dvojica slijedila i podržavala u svemu.⁶²

Bili su prva grupa koja se uspjela probiti na već spomenutu simetralu, steći širu afirmaciju izvan Rijeke i objaviti diskografska izdanja⁶³ te ujedno prva istočnoeuropska punk grupa u komunističkome sistemu.⁶⁴ Goran Lisica u *Poletu* piše da su „grupa osamnaestogodišnjaka“ koja se „priklonila punku, najneposrednijem načinu komuniciranja u domaćem rocku“ te da posjeduju „sve komponente potrebne dobroj punk grupi – agresivnost, energiju, scenski nastup (i izgled), neposrednost, iskrenost.“⁶⁵ S druge strane pak Vlatko Fras donosi da „su zaista najortodoksniji punkeri istočno od Engleske. Anarhoidni i vrlo mladi, (...) sviraju dominantne skladbe ciničnih tekstova, izvode strašan pogo (punkerski ples), sve u svemu njuške koje bi izazvale respekt i na londonskim pločnicima.“⁶⁶

⁵⁸ Goran Girin, „Parafi“ u 'Modroj', *Val*, br. 60,61 (20. studenoga 1978.)

⁵⁹ Darko Glavan, *Punk: potpuno uvredljivo negiranje klasike*, str. 16-25.

⁶⁰ Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 37.

⁶¹ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 33.

⁶² Branimir Kostelnik, *Moj život je novi val*, str. 89.

⁶³ Branko Kostelnik, *Moj život je novi val: razgovori s prvoborcima i dragovoljcima novog vala*, str. 90.

⁶⁴ Vinko Barić, *Hrvatski punk i novi val: 1976-1987*, str. 10.

⁶⁵ Goran Lisica, „Riječki punk – hoće li se za njih ikada više čuti?“, *Polet*, br. 60 (4. ožujka 1978.)

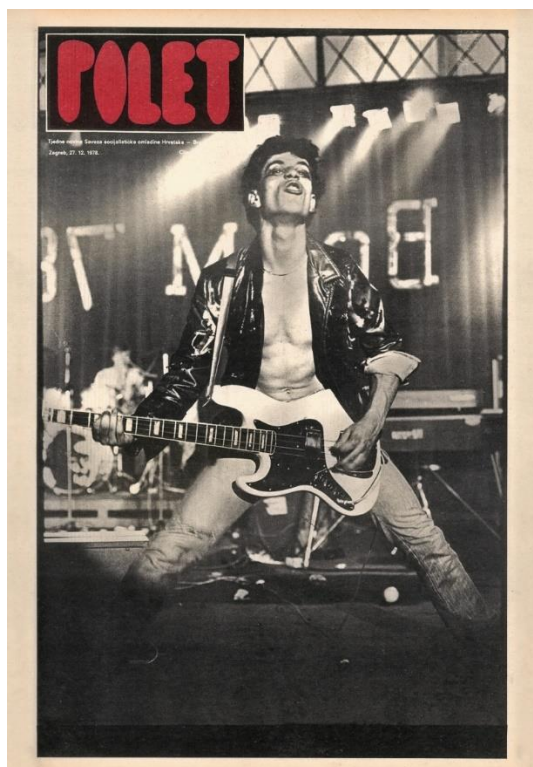
⁶⁶ Vlatko Fras, „Najbolji punk istočno od Engleske“, *Polet*, br. 66 (15. svibnja 1978.)

Prilog 1: Vlatko Fras, „Najbolji punk istočno od Engleske“, Polet, br. 66 (15. svibnja 1978.)

Svirali su na koncertima i festivalima diljem Jugoslavije, od Rijeke preko Zagreba i Ljubljane do Beograda i Novog Sada te su se tako upoznavali i sklapali prijateljstva. Upravo je na Boom festivalu u Novom Sadu nastala i njihova poznata fotografija, koju su kasnije koristili za naslovnicu prve ploče. Radi se o kulturnj pozi raskoračenog stava i uzdignute glave Zdravka Čabrijana koju je fotografirao Dražen Kalenić.⁶⁷

⁶⁷ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 35.

Prilog 2: Naslovnica, *Polet*, br. 82-83 (27. prosinca 1978.)

Nastupali su i s tada već dosta poznatim engleskom punk grupom *Roots* u Zagrebu, Beogradu i Ljubljani te su bez obzira na razlike u godinama ili jačini imena postali dosta dobri prijatelji. Roots su ih tretirali ravnopravnima sebi.⁶⁸ Diskografska kuća Jugoton odbijala je snimiti im ploču zbog pjesama „Moj život je novi val“⁶⁹ i „Rijeka“, u kojoj svoj rodni grad ne idealiziraju, već ju opisuju kao što to stihovi govore: „Šminkerica kurvi / Pijanica pedera / Frikova i punkera / Pun je grad / Rijeka boluje / Rijeka je zaražena.“⁷⁰ Stoga Parafi pišu pismo redakciji *Poleta*, žaleći se na nastalu situaciju: „Mi članovi punk rock grupe Paraf iz Rijeke obraćamo se Poletu s molbom da obavijesti svoje čitatelje o velikoj pizdariji koja bi to isto bila da se ne radi baš o našoj grupi. (...) Naše kompozicije nije primila disko kuća Jugoton. (...) Ne mislimo da su naše pjesme literarni biseri, nismo ni mislili da to budu, mi čak nismo ni naročito pismeni, ali naše stvari su baš slike grada ljudi, situacija, kakve mi vidimo i doživljavamo. (...) Pa zar smo mi s druge planete, zar su se naši starci tukli zato da mi moramo šutjeti. Tko će nam reći ZAŠTO NE SMIJEMO GOVORITI?“⁷¹ Pružali su otvorenu kritiku sistemu koji nije prihvaćao različitosti van zadanih kanona, progovarali su o svakodnevnim

⁶⁸ Branko Kostelnik, *Moj život je novi val: razgovori s prvoborcima i dragovoljcima novog vala*, str. 97.

⁶⁹ Igor Mirković, *Sretno dijete*, str. 90.

⁷⁰ Toni Juričić, „Utjecaj radničke klase i socijalizma na punk pjesništvo u SFRJ“, *JAT – časopis studenata kroatistike*, str. 94.

⁷¹ Paraf, „Jugoton nas neće“, *Polet*, br. 93 (14. veljače 1979.)

problemima i društvu te su zbog iskazivanja svog nezadovoljstva imali napet odnos s vlastima.⁷² Napokon izdaju 6. rujna 1979. godine svoj prvi singl „Rijeka/Moj život je Novi val“, a izdavača za prvu ploču su ipak pronašli u Sloveniji. ZKP RTV Ljubljana ju izdaje 5. lipnja 1980. godine pod nazivom „A dan je tako lijepo počeo...“⁷³, no dodijelili su joj etiketu šund proizvoda, odnosno naplaćivali su dodatan porez na nju čime je cijena proizvoda rasla.⁷⁴ Takve etikete dijelila je Komisija za šund uglavnom novokomponiranoj narodnoj glazbi, ali pojavom punka njihovu su vrijednost izjednačavali s narodnim pjevačima.⁷⁵ Oni su svojim tekstovima prožetima ironijom analizirali brojne društvene pojave, socijalne teme vezane uz život u socijalističkom, industrijalističkom gradu te su se dotaknuli gotovo svakoga. Među mnogobrojnim tekstovima najviše se ističu pjesme „Grad“ i „Visoki propisi“, u kojima se problematika najbolje ocrtava. Pravi primjer je stih iz pjesme „Grad“, koji kaže: „Naravno to mora biti, / ali nije čudnovato, / kad crkne racionalna žica, / kad se vrtimo u krugu, / tražeći novoga zraka, / oh teškoga zraka.“⁷⁶ Jedna od najprovokativnijih bila je „Živjela Jugoslavija“ u kojoj koriste komunističke slogane na vrlo ironičan način, ismijavajući socijalizam: „Tuđe nećemo, / svoje ne damo, / živjela Jugoslavija, / živio SKJ!“⁷⁷ Parafi su ideju za pjesmu „Goli otok“, koja je u Ljubljani u Sloveniji postala njihovim najvećim hitom, no nažalost nesnimljenim, pronašli na plaži Pećine na čovjeku koji je imao istetovirano „Sunce žari, kamen gori / to je, majko, otok Goli“.⁷⁸ Na zanimljiv način nastala je i pjesma „Moj život je novi val“. Naime, Parafi su na melodiju pjesme „'Chinese Rocks' (Album 'L.A.M.F.' oktobar 1977.)“⁷⁹ grupe *Heartbreakers* pjevali Valterov tekst: „Moj život je bezveze / Otkad su me rodili / Nisam tome ja kriv / Nego moji roditelji.“⁸⁰ Konstantno su im probleme stvarali tekstovi pjesama. Jednom im je prilikom urednik RTV Ljubljane netom prije snimanja obznanio da moraju mijenjati neke dijelove, jer on nije namjeravao zbog njih ići u zatvor⁸¹, a taj su problem komentirali u intervjuu za *Polet*: „Pa zaista, policajci te znaju izmlatiti bez veze, samo zato jer nemaš osobne karte, o tome se uostalom sada i javno diskutira, nakon nekih slučajeva kada su zaista prevršili mjeru. Ili, reforma je loša, samo je pogoršala stvar. (...) No, sve je to lijepo kad se o tome razgovara na Korzu, ali kada je to tekst neke pjesme, pa još kada bi on došao na radio

⁷² Benjamin Perasović, *Urbana plemena: Sociologija subkultura u Hrvatskoj*, str. 231-233.

⁷³ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 35.

⁷⁴ Branko Kostelnik, *Moj život je novi val: razgovori s prvoborcima i dragovoljcima novog vala*, str. 95.

⁷⁵ Darko Glavan, *Punk: potpuno uvredljivo negiranje klasike*, str.

⁷⁶ Anđelko Jurkas, *Bez rocka traganja: Glazbeno dešifriranje Balkana*, str. 304.

⁷⁷ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 34-35.

⁷⁸ Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 21-22.

⁷⁹ „Paraf, Rijeka, Moj život je novi val, (RTV Ljubljana)“, *Polet*, br. 77 (7. prosinca 1979.)

⁸⁰ Branko Kostelnik, *Moj život je novi val: razgovori s prvoborcima i dragovoljcima novog vala*, str. 102.

⁸¹ Anđelko Jurkas, *Off the record: priče sa svijetle strane*, str. 393.

ili TV, bio bi to pravi skandal, nas bi proglasili kojekakvima.“⁸² Upravo se tu očituje taj napeti odnos sa socijalizmom, gdje mladima država nije dozvoljavala potpunu slobodu stvaralaštva. Radi cenzure je tako „Narodna pjesma“ u kojoj se po prvi puta ismijava funkcioniranje narodne milicije, zloglasne zbog zlostavljanja mladih, zapravo u potpunosti izmijenjena te je kao takva objavljena u sastavu „Novi punk val '78-'80“, zajedno s pjesmama „Na tragu“, „Hit tema, „Visokotiražni mir“, „Crkve“ i „Perpektiva“.

Narodna pjesma (original)

„Lopovi ne krađu,
Ubice ne kolju,
Mulci ne siluju,
I krv ne liju,
Nijedne nema bolje od naše policije.

Lopove zatvaraju,
Ubice kažnjavaju,
Mulce miluju,
I rane zalivaju,
Nijedne nema bolje od naše policije.

Ličnu kartu imaš,
Zato šamar nemaš,
Kod nas to je tako,
Završi brzo lako,
Nijedne nema bolje od naše policije.“

⁸² Sven Semenčić, „Mi nismo destruktivci...“, *Polet*, br. 88 (7. veljače 1979.)

Narodna pjesma (izmijenjena)

„Ovako se sprema,
Tema koje nema,
Ali mi se veselimo,
I ovome što imamo,
Ni jedne nema bolje od dobre policije.

Druga strofa kaže,
Da u nas nitko ne laže,
Jer oni na to paze,
Da oni na to paze,
Ni jedne nema bolje od dobre policije.

To što želimo reći,
Teško može proći,
Ali mi se razumijemo,
I složno pjevamo,
Ni jedne nema bolje od dobre policije.“

Valter Kocijančić kaže da sve njihove „pjesme govore su o stvarima koje smo proživljavali i osjećali“⁸³, „uvijek smo radili da zadovoljimo sebe, a nismo gledali da li će se i kako to sviđati drugima.“⁸⁴ On odlazi iz *Parafa* u listopadu 1980. godine, a zamijenila ga je pjevačica Pavica Mijatović, poznata kao Vim Cola, koja je bila jedna od prvih punk pjevačica u Jugoslaviji. Međutim, 1982. godine pridružio im se i prijašnji član grupe *Termiti*, Robert Tičić Tica. Tada

⁸³ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 35-37.

⁸⁴ Branko Kostelnik, *Moj život je novi val: razgovori s prvoborcima i dragovoljcima novog vala*, str. 103.

su objavili još dvije ploče, „Izleti“ sa snažnim tekstovima „Pobuna bubuljica“, „Kao rane trešnje“, „Nestašni đaćki izleti“, „Ružan san“, „Ti još nisi“, „Javna kupatila“ i „Zastave“ koju čine pjesme „Nikad nikad nikad“, „Odlazak“, „Kad se oglasi“, „Oj ponose moj“, „Napunjeno vrijeme“, „Divlja misao“, „U pobjede nove“, „Zlatno doba“, „Zastave“, kojima su izmijenili stari zvuk te obogatili novi identitet, no nisu se daleko odmaknuli od provokativnih tekstova. Najznačajnijom pjesmom isticala se ona „Tužne uši“, koja je postala prema Zoranu Žmiriću „kulturnim nazivnikom riječkog novog vala“, a snimljena je 1981. godine ponovno u ZKP RTV Ljubljani. Zanimljiva je i pjesma „Zastave“ koju su obožavatelji neslužbeno zvali „Željko“, jer govori o studentu koji je nastradao u Beogradu u ožujku 1983. prilikom napada armenijskih terorista. Oko nje su se lomila koplja, zato što je jedni smatraju spomenikom junaka, dok ju drugi slušaju s ironiziranog stajališta „pojedince opijenog ideologijom“.

Zastave

„Izašli smo naglo,
Odjednom oči sjaje,
Iznutra jako lupa,
Možda će nas naći,
Pijane od mraka,
Pojeli smo novine,
Zajedno sa slikom,
Zapalili smo zastave,
Napuhani ognjem,
Urlali kroz noć.“

S radom su prestali nakon koncerta u Osijeku 1987. godine.⁸⁵ Međutim, danas se postojanje grupe *Paraf* te njihov važan doprinos nastanku i razvoju Novoga vala vrednuje na način da je grafit kojeg je grupa ispisala još 1977. godine na podnožju Lorenzovih stuba, a koji glasi „PARAF PUNK“, proglašen zaštićenim kulturnim dobrom od lokalnog značaja.⁸⁶

⁸⁵ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 44-48.

⁸⁶ Grad Rijeka (pristupljeno 4. rujna 2021. <https://www.rijeka.hr/obnovljeno-zasticeno-kulturno-dobro-grafit-paraf-punk/>)

3.2. TERMITI

Drugu najpoznatiju riječku punk skupinu *Termiti* činili su Damir Martinović Mrle, Josip Krošnjar Pepi, Robert Tičić Tica, Berislav Dumenčić Kiko i Predrag Kraljević Kralj.⁸⁷ Ime skupine izabrao je Kralj zaluđen bijelim mravima i njihovom savršenom organizacijom načina života – kolonija ima svog kralja, a udruženi svi zajedno su složni.⁸⁸ Bili su poznati po svojim provocirajućim nastupima u koje su unosili razne intervencije konceptualne umjetnosti i art elemenata te neobuzdanoj energiji Kralja, koji je često bio poput Iggyja Popa sklon performansima i samoozljeđivanju.⁸⁹ Pravi primjeri su koncerti 23. listopada 1978. godine kada je na sebe prosuo sadržaj kante smeća te tako izazvao opći skandal ili onaj kontrovezniji u Domu na Zametu iste godine kada se izrezao žiletom po trbuhu i spustio majicu preko rana radi boljeg efekta, jer je iz rana počela liti krv. Publika je bila šokirana, a kasnije je otkrio da je tim činom htio odglumiti smrt na pozornici.⁹⁰ Na koncertu 21. prosinca 1979. godine u dvorani Hotela Kvarner u Opatiji po prvi je puta uveo i uporabu scenskih rekvizita koji su upotpunjavali performans izvedbe, u ovome slučaju zahodsku školjku kao Spomenik ljudskoj gluposti, koja se može povezati s buntovnom, dadaističkom „Fontanom“ Duchampa poznatom po tome što je zasigurno promijenila tijek umjetnosti jednako šokirajući masu. Također, koristio je perje koje je trebao usisavačem raznositi na publiku⁹¹, dok su u Dvorani mladosti svoju pozornicu ispunili vješalima.⁹² Svojim aktom fascinirali su poznatu jugoslavensku novovalnu grupu *Buldožer*, koja je htjela da im na njihovoj turneji sviraju kao predgrupa na koncertima. U Ljubljani na Radio Študentu snimili su 1981. godine album „Novi Punk Val '78-'80“ s pjesmama „Mama s razlogom se brineš“, „Vremenska prognoza“ te „Vjeran pas“, koja je postala himnom generacije. Njezinu težinu najbolje opisuje Kraljeva izjava da je „nastala u jednom kaotičnom raspoloženju koje je prethodilo velikim društvenim promjenama, na univerzalan se način dotičući samih suštinskih tema, da bi slutnje, strahove i nedoumice pretvorila u pobunu, u revoluciju bez oružja, stvarajući novi humanizam, novo nasljedstvo mira, ljubavi i sreće“, što se ocrtava u tekstu:

⁸⁷ Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 104

⁸⁸ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 25.

⁸⁹ Anđelko Jurkas, *Off the record: priče sa svijetle strane*, str. 391.

⁹⁰ Anđelko Jurkas, *Off the record: priče sa svijetle strane*, str. 392.

⁹¹ Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 105.

⁹² Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 19.

Vjeran pas

„Svašta nam se događa,
Mozgove nam tupe,
U životu kreće samo dio nas,
U životu prolazi samo vjeran pas,
U životu prolazi samo vjeran pas.

Učim, da naučim,
Da nauka je sranje,
Uče me u školi,
U životu prolazi,
U životu prolazi samo vjeran pas,
U životu prolazi samo vjeran pas.

Doći će takav dan,
Kad će ljudi umjesto,
Umjesto da govore,
Početi da laju,
U životu prolazi samo vjeran pas,
U životu prolazi samo vjeran pas.

U životu prolazi samo dio nas,
U životu prolazi samo dio nas.“

Veliki uspjeh bilo im je izmeđuostalog i dospijeće na naslovnicu *Poleta* 16. siječnja 1980. godine, čime je Rijeka ponovno potvrdila status svoje novovalne scene. Čak im je i velika

jugoslavenska izdavačka kuća Jugoton nudila snimanje ploče, no grupa je to odbila zbog zahtjeva koji im nisu odgovarali, nešto poput mnogobrojnih izmjena, cenzure tekstova pjesama i slično.⁹³

Prilog 3: Naslovnica, *Polet*, br. 177 (16. siječnja 1980.)

Svoju karijeru završili su posljednjim koncertom u lipnju 1982. godine u Plavoj sali Dvorane mladosti u Rijeci, kada im je policija nakon četvrte pjesme isključila struju. Prestankom njihovog djelovanja popularni poklik bio je „Kralj je mrtav, živio kralj!“, upućujući na frontmana grupe.⁹⁴

3.3. MRTVI KANAL

Paraf i *Termite* slijedi još jedna riječka novovalna grupa poznata kao *Mrtvi kanal*, koju osnivaju 1979. godine basist Diego Kernel, pjevač Željko Rebić, bubnjar Davor Horvat i gitarist Goran Vrkić, a naziv grupe odabrali su po riječnom koritu rijeke Rječine koji prolazi kroz dio grada. S vremenom su izmijenili brojne članove kao što su Odisej Pauković, Lari Njegovan, Aldo Trešnjić, Aco Savić i Voljen Zupčić, no najviše se istaknuo poznati Srećko Gaćeša koji je sa svojim specifičnim izgledom, od čega je najneubičajenija bila gusta duga kosa, te novim instrumentom, harmonikom koju uvodi u svijet punka, dao grupi novi identitet

⁹³ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 26-31.

⁹⁴ Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 20.

na riječkoj novovalnoj sceni. Njihovi tekstovi pjesama bavili su se društvenom problematikom socijalističkog režima u okviru radničkih menzi, klasne podijele, lažnih vrijednosti, nepotizma. No, bez obzira što su progovarali o problematici klasnog društva, teškom položaju radničke klase i s druge strane lagodnom životu pojedinaca u vrijeme ekonomske krize te o kritikama JNA kao temelju sistema, nisu podlijegali represijama režima kao što se s time na primjer borila grupa *Paraf*..⁹⁵

Prilog 4: *Mrtvi kanal* (izvor: Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, Rijeka, 2011., str. 41.)

Svirali su na raznim koncertima diljem Hrvatske i Slovenije, a svoje prve pjesme snimili su u studiju Radio Rijeke. Također, snimili su i sedam pjesama: „Oglasi“, „Ludnica“, „Dijagnoza“, „Menza“, „Slika na mramoru“, „Smiješna djeca“ i „Samo tijelo“, na kazeti zajedno s albumom grupe *Grč*, koja je objavljena uz potporu Študentskog Kulturnog centra u lipnju 1983. Njihova najpoznatija pjesma „Samo tijelo (korača u koloni)“ nastala je jednom prilikom kad su nevoljko ispraćali na vlak svog prijatelja Damira u vojsku, razmišljajući o svim obavezama i zapovijedima koje ga tamo čekaju.

Samo tijelo (korača u koloni)

„Dok sam pogledom zaustavljao voz,

Dizao ruku na pozdrav,

U grlu mi se steg'lo,

⁹⁵ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 39-40.

Kako sam bio bijesan.

Samo tijelo korača u koloni,

Samo tijelo korača u koloni,

Samo tijelo korača u koloni,

Samo tijelo korača u koloni.

I sad je vonicima,

Hladno u kasarnama.

Tko zna? Tko će to znati?

I da li vas je strah na stražama?

Ne brini, smiješ i tamo sanjati.

Samo tijelo korača u koloni,

Samo tijelo korača u koloni,

Samo tijelo korača u koloni,

Samo tijelo korača u koloni.⁹⁶

Svojom energijom, ritmom punka i žestokim progovaranjem o društvenim prilikama onoga doba, utjecao je Mrtvi kanal zajedno s mnogim drugim novovalnim grupama koje su djelovale usporedno poput *Parafa*, *Termita*, *Silovani*, *Radničke kontrole* i *Protekcije*, na nove grupe tzv. Drugog riječkog vala u sklopu kojeg se javljaju *No. 1*, *Kaos* i *Istočni izlaz*.⁹⁷

⁹⁶ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 40-43.

⁹⁷ Bojan Mušćet, „Rijeka između dva rata“, *Sušačka revija*, str. 50.

3.4. RI ROCK FESTIVAL

Dvorana mladosti na Trsatu izgrađena je prvotno kao sportska dvorana, no kasnije su se u njoj sve češće počeli održavati glazbeni koncerti. Nastupom novovalne „velike četvorke“, u koju se ubrajaju *Pankrti*, *Paraf*, *Azra* i *Prljavo kazalište*, 14. studenoga 1978. godine dvorana je postala tradicionalnim mjestom održavanja najstarije kontinuirane godišnje rock manifestacije poznatije kao Ri rock koja djeluje do danas. Glavna i odgovorna osoba za njegovo osnivanje bio je Duško Rapotec Ute iz grupe *Rađanje*, koji se dogovorio s voditeljem Centra mladih ako im omogući besplatan prostor za vježbanje i organizaciju koncerata lokalnih rockera, prihodi će u cjelosti ići dvorani.⁹⁸ Koncert previjenac Ri rock festivala održan je 11. ožujka 1979. godine nastupom grupe *Termiti*, *Naša stvar*, *Beta Centuray*, *Quarter* te *Rađanje* u Dvorani mladosti.⁹⁹ Festival se neprekinuto održava svake godine, čime je postao najstarija glazbeno-kulturna manifestacija tipa rock-festivala u Hrvatskoj.¹⁰⁰

4. NOVOVALNA MODA

Novovalni trendovi odijevanja bili su u simbiozi s glazbom kao potpuno novi načini vizualnog izražavanja mladih, a u Hrvatskoj su bili pod utjecajem Zapada. Buntovni tinejdžeri izražavali su svoj zajednički jezik kroz glazbu i stil odijevanja. Poznata izreka kaže da „odijelo ne čini čovjeka“, no Dick Hebdige ipak govori da se iz stila mladih novovalaca moglo iščitati značenje, u smislu da svoju ogorčenost prema društvenim nepravilnostima i nezadovoljstvo koje su osjećali, pokazuju stvaranjem određenog vizualnog identiteta. Stoga naglasak stavljaju na šokantne kombinacije, većini stanovništva neuobičajene i neprihvatljive.¹⁰¹ Mladi su punkeri u većini slučajeva samostalno izrađivali autentičnu odjeću, prekrajajući već postojeću vlastitim amaterskim nadogradnjama koristeći kućne predmete poput škara i ljepila, zihERICA i zakrpa. Nosili su poderanu odjeću, a dominirale su kožne jakne i hlače sa zakovicama, lokotima, lancima, bedževima i zakrpama, majice umrljane bojom, s punkerskim natpisima i oznakama ili potpuno mrežaste te košulje s odrezanim rukavima u stilu prsluka. Bili su izbodeni zihERICAMA te su radili irokez frizure na glavama zajedno sa sunčanim naočalama. Jakne su si najčešće prepravljali sami, ali najpoznatije su bile one Gorana Nemarnika Gusa¹⁰² i Tarika.¹⁰³

⁹⁸ Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 17-18.

⁹⁹ Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, str. 26.

¹⁰⁰ <http://www.rirock.com/rirock-povijest/1979/> (posjećeno 13. rujna 2021.)

¹⁰¹ Dick Hebdige, *Subculture: The Meaning of Style*, str. 88., 114.

¹⁰² Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, str. 42.

¹⁰³ Edi Jurković, *Kad je život bio novi val: Omladinski list Val 1975. – 1990.*, str. 359.

Poznati riječki dizajneri Gus i Maja izrađivali su odjeću od kože za scenske nastupe grupa *Paraf* i *Termiti*, a na specifičan način „škarama, ljepilom i dosjetkom, stvarana izobličenja koja su unosila pomaknutu estetiku u imidž grupe“ išla su u prilog njihovom vlastitom jedinstvenom vizualnom identitetu.¹⁰⁴ Jedan od primjera navodi Valter Kocijančić, član grupe *Paraf*, koji kaže da su mu šivali kožne hlače.¹⁰⁵

Prilog 5: *Paraf* (izvor: https://www.gitare.info/datas/users/2002-paraf_07_v.jpg)

Nosili su uglavnom umjetne materijale, jeftini bižuterijski nakit i teške glomazne čizme *DocMartens* ili *Amigo* po kojima su bili prepoznatljiviji. Također, česte su bile kombinacije s predimenzioniranim košuljama, opuštenim tankim kravatama i trapericama. Poderanom odjećom htjeli su ostaviti nemaran, opušten dojam, isticanjem različitosti i buntovništva, a šminka na muškarcima označavala je revolt i bila je neuobičajena. Ne postoje određena pravila, jer je ključni pojam bila individualnost u izražavanju odjećom, ali često su za uzore uzimali stilove Iggyja Popa ili Loua Reeda.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Kora Girin, *Vizualni identitet glazbene produkcije novog vala (1977. – 1987.)*, diplomski rad (pristupljeno 4. rujna 2021. http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/7344/1/novi%20val_girin.pdf), str. 38.

¹⁰⁵ Branko Kostelnik, *Moj život je novi val: razgovori s prvoborcima i dragovoljcima novog vala*, str. 95.

¹⁰⁶ Jelena Geštakovski, *Modni trend 1980-ih na području Hrvatske – biografski pristup oblikovanju kolekcije odjeće*, <https://zir.nsk.hr/en/islandora/object/tf%3A870> (pristupljeno 20. srpnja 2021.)

Prilog 6: *Prljavo kazalište* (izvor: <https://gkr.hr/Magazin/Teme/Novi-val-bunt-djece-socijalizma>)

Punk moda ruši ustaljene standarde, ona provocira i eksperimentira u znaku društvene pobune. Tome pridonosi i britanska modna dizajnerica Vivienne Westwood, koja stil punka spaja s visokom modom, na primjer stavljajući britansku zastavu na traperice ili koristeći uvredljive natpise na majicama. Eksperimentirala je s naizgled nespojivim poput škotskog uzorka po kojem je danas i poznata.¹⁰⁷ Zajedno s Malcomom McLarenom, koji je također utjecao na punk modu, otvorila je trgovinu „SEX“ sredinom sedamdesetih godina 20. stoljeća, gdje su prodavali odjeću od gume ili kože te razne neuobičajene komade, stvarajući tzv. „ulični stil“¹⁰⁸

Zaključak

Novi val koji je trajao tijekom razdoblja od kraja sedamdesetih do početka osamdesetih godina 20. stoljeća na području Jugoslavije, označen je historiografski kao svojevrsni sociološki i kulturološki pojam. Pod utjecajem *new wavea* u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama te političke i društvene situacije u Jugoslaviji koja je okupirana gospodarskom krizom te liberalizacijom društva i medija, javili su se prvi punk bendovi koji šalju energične poruke društvene kritike kroz glazbene i modne izričaje. Mladi su htjeli promijene, a pravu

¹⁰⁷ Željko Paić, *Moda i njezine terije*, str. 23.

¹⁰⁸ Gregson Nicky, Kate Brooks i Luise Crewe, *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Coulture*, str. 289.

prilikom za progovaranjem vidjeli su u umjetnosti, fotografiji, novinarstvu, performansu i modi, kombiniranjem iskustava i razmjenjivanjem informacija, stvarajući tako jedinstvenu cjelinu.

Prema korištenoj literaturi može se zaključiti da se na području Hrvatske, Rijeka posebno isticala svojom novovalnom scenom koju su činile mnoge punk grupe. Kao lučki grad omogućavala je razne kontakte, brzi protok informacija te lakše nabavljanje ploča i stranih časopisa, što je uvelike olakšalo ugledanje na svjetske uzore u sviranju, oblačenju i frizurama. Riječku scenu uvelike su podržavali omladinski list *Val* te radio-emisije *Bura*, koji su raznim akcijama i reportažama pridonosili njezinom razvoju.

Novi val je definitivno promijenio hrvatsku glazbenu scenu. Danas nakon 40 godina od njegovog samog začetka, nakon istraživanja teme, smatram da je Novi val nedovoljno razrađen jer se o njemu i njegovim izvođačima premalo govori i piše. Suvremene mlađe generacije vrlo su malo ili gotovo nikako upoznate s Novim valom. Izuzetak je Ri rock festival koji se dosljedno održava svake godine bez prestanka od njegovog osnutka te je postao jednim od simbola grada Rijeke.

Popis literature

Knjige

Vinko Barić, *Hrvatski punk i novi val: 1976-1987*, Solin, 2011.

Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb, 1999.

Theo Cateforis, *Are We Not New Wave?: Modern Pop at the Turn of the 1980s*, University of Michigan Press, 2011.

Velid Đekić, *91. decibel: vodič rock'n'roll Rijekom*, Zagreb, 2009.

Darko Glavan, *Punk: potpuno uvredljivo negiranje klasike*, Strmec Samoborski, 2008.

Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.*, Zagreb, 2008.

Dick Hebdige, *Subculture: The Meaning of Style*, London, 2002.

Anđelko Jurkas, *Bez rocka trajanja: Glazbeno dešifriranje Balkana*, Zagreb, 2010.

Anđelko Jurkas, *Off the record: priče sa svijetle strane*, Zagreb, 2012.

Edi Jurković, *Kad je život bio novi val: Omladinski list Val 1975. – 1990.*, Rijeka, 2021.

Branko Kostelnik, *Moj život je novi val: razgovori s prvoborcima i dragovoljcima novog vala*, Zaprešić, 2004.

Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije: 1918. – 1991.*, Zagreb, 2003.

Igor Mirković, *Sretno dijete*, Zaprešić, 2005.

Gregson Nicky, Kate Brooks i Luise Crewe, *Fashion Theory: The Journal of Dress, Body & Culture*, London, 2001.

Žarko Paić i Krešimir Purgar, *Teorija i kultura mode*, Zagreb, 2018.

Benjamin Perasović, *Urbana plemena: Sociologija subkultura u Hrvatskoj*, Zagreb, 2001.

Marko Pogačar, *Jugoton gori!: glazbeni dnevnik*, Zagreb, 2013.

Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.: od zajedništva do razlaza*, Zagreb, 2006.

Sabrina Petra Ramet, *Balkanski babilon: raspad Jugoslavije*, Zagreb, 2005.

Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, Rijeka, 2011.

Članci

Marija Ajduk, „'Vesele' osamdesete kroz prizmu televizijske serije Crno-bijeli svijet“, *Antropologija*, 16, 2, 2016., str. 9-25.

Gerfried Ambrosch, „American Punk: The Relations between Punk Rock, Hardcore, and American Culture“, *American Studies*, 60.2/3, 2015., str. 215-233.

Jelena Božilović, „New wave in Yugoslavia: socio-political context“, *Philosophy, Sociology, Psychology and History*, 12.1, 2013. str. 69-83.

Toni Juričić, „Utjecaj radničke klase i socijalizma na punk pjesništvo u SFRJ“, *JAT – časopis studenata kroatistike*, 3, 2017., str. 87-105.

Yveta Kajanova, „Punk and New wave: destruction or doorway into Europe for the former socialist countries“, *Keep it Simple, Make it Fast! An approach to underground music scenes*, 2016., str. 99-106.

Branko Kostelnik, „Tko to tamo dizajnira?“, *15 dana*, 5-6, 2008., str. 22-31.

Ines Prica, „'Novi val' kao anticipacija krize“, *Etnološka tribina*, 13, 1990., str. 21-29.

Gregor Tomc, „Sociologija punka u socijalizmu: Slovenija“, *15 dana*, 5-6, 2008., str. 6-13.

Dokumentarni filmovi i tv-serije

Sretno dijete, dokumentarni film, redatelj Igor Mirković, Zagreb: Gerila DV Film, Vizije SFT, 2003.

Kad Miki kaže da se boji, dokumentarni film, redateljica Ines Pletikos, Hrvatska radiotelevizija, 2005.

Ritam rock plemena od Uragana do Urbana, dokumentarni film, redatelj Bernardin Modrić, Istra film, 2005.

Crno-bijeli svijet, hrvatska dramsko-humoristična tv-serija, 4 sezone, redatelj Goran Kulenović, Hrvatska radiotelevizija, 2015-2021.

Mrežne stranice

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (Pristupljeno 24. srpnja 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=58838>)

Kristian Benić, *Moda u ex YU* (pristupljeno 20. srpnja 2021. <http://planb.hr/moda-u-ex-yu/>)

Jelena Geštakovski, Modni trend 1980-ih na području Hrvatske – biografski pristup oblikovanju kolekcije odjeće (pristupljeno 20. srpnja 2021.
<https://zir.nsk.hr/en/islandora/object/ttf%3A870>)

<https://www.hcpt.info/paraf/a-dan-je-tako-lijepo-poceo#14> (pristupljeno 4. rujna 2021.)

Grad Rijeka (pristupljeno 4. rujna 2021. <https://www.rijeka.hr/obnovljeno-zasticeno-kulturno-dobro-grafit-paraf-punk/>)

Kora Girin, *Vizualni identitet glazbene produkcije novoga vala (1977. – 1987.)*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2016. (pristupljeno 4. rujna 2021.
http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/7344/1/novi%20val_girin.pdf)

<http://www.rirock.com/rirock-povijest/1979/> (posjećeno 13. rujna 2021.)

Popis izvora

Polet, 1967. – 1990.

Novi list, 1900. –

Val, 1975. – 1990.

Popis priloga

Prilog 1: Vlatko Fras, „Najbolji punk istočno od Engleske“, *Polet*, br. 66, 15. svibnja 1978.

Prilog 2: Naslovnica, *Polet*, br. 82-83, 27. prosinca 1978.

Prilog 3: Naslovnica, *Polet*, br. 177, 16. siječnja 1980.

Prilog 4: *Mrtvi kanal* (Zoran Žmirić, *Riječke rock himne*, Rijeka, 2011., str. 41.)

Prilog 5: *Paraf* (https://www.gitare.info/datas/users/2002-paraf_07_v.jpg)

Prilog 6: *Prljavo kazalište* (<https://gkr.hr/Magazin/Teme/Novi-val-bunt-djece-socijalizma>)